

VALENTINA NEGRU

Institutul de Studii
Enciclopedice (Chişinău)

SISTEMICITATEA TERMINOLOGIEI MILITARE VESTIMENTARE

Abstract. In the article there is discussed the issue of military clothing terminology, focusing on its systemic nature. Starting from the general theoretical principles of modern science about terms, the author states that we can define „military clothing terminology” as a set of special names, both polysemantic and mono-semantic, which correlate with certain concepts and realities of the military field, thus forming the corresponding terminological system. The systemic character is caused by the fact that the military terminology unlike the general vocabulary, is functional within a homogeneous group of this profession. At the same time, the military clothing term is part of a system of concepts that are characterized by a complexity of systemic relationships.

Keywords: systemic character, systemic approach, relationship of systematics, terminologization, emotional-expressive and stylistic coloring, definitional system, logical systematics, linguistic systematics.

O trăsătură definitorie a terminologiei o constituie caracterul ei sistemic. Cercetătorul Kocean I. M. subliniază că „prin sistem, în terminologie se înţelege o totalitate organizată de obiecte, adică o astfel de totalitate, care reprezintă o unitate obiectivă dintre obiecte, fenomene sau acţiuni interdependente. Astfel de obiecte ale sistemului sunt termenii – unităţi ale terminologiei” [1, p. 67-70]. Caracterul sistemic al termenului, după părerea mai multor savanţi, trebuie să se realizeze bidirecţional: în planul conţinutului şi în cel al expresiei. Atunci când vorbim de conţinut, se evidenţiază esenţa noţiunii, iar prin prisma expresiei caracterul sistemic se realizează conform modelelor identice de formare a cuvintelor. În lingvistică, ca şi în alte ştiinţe, se aplică pe larg abordarea sistemică. Unii lingvişti văd în caracterul sistemic esenţa clasificării termenilor (D. S. Lotte, N. K. Suhov, I. A. Klimovički), alţii consideră că termenii se caracterizează prin caracter sistemic în formarea cuvintelor noi (O. O. Reformatski, T. L. Kandelaki, L. A. Şkatova). Există şi opinia (R. O. Budagov, L. L. Kutina) că termenul are caracter sistemic dublu: în calitate de element al sistemului terminologic şi în cea de element al sistemului lingvistic în ansamblu. După cum afirmă L. O. Simonenco, „terminologia are caracter sistemic, deoarece este sistemică realitatea care ne înconjoară, unele sectoare şi părţi ale căreia terminologia le reprezintă şi le deserveşte” [2, p. 54]. În acest sens, este convingătoare opinia savantului L. V. Turovska, care susţine că sistemele terminologice au două tipuri de caracter sistemic. În primul rând, este vorba de un caracter sistemic logic,

determinat de sistemul de noțiuni cu care corelează sistemul terminologic. În al doilea rând, sistemele terminologice au și un caracter sistemic lingvistic, care constă în faptul că termenii derivați și compuși se formează în baza unităților lexicale care se utilizează pentru exprimarea termenilor primari [3, p. 15].

Teoria caracterului sistemic din punct de vedere lingvistic este deseori întâlnită în literatura de specialitate, în special, în contextul diverselor abordări ale noțiunii de „termen”, care pornesc de la principiile teoretice generale ale terminologiei, interpretată prin prisma teoriei termenului și sistemului terminologic ca atare. Printre aceste teorii este și cea a terminologului rus D. S. Lotte, care, încă în anii '30, a elaborat principiile de bază ale selectării și construirii termenilor tehnico-științifici. În opinia savantului, particularitățile definitorii ale termenului sunt: sensul îngust și totodată exact; monosemia, cel puțin în limitele unui subsistem terminologic; excluderea sinonimiei; corespunderea semnificației lexicale a termenului sau a părților sale componente (dacă termenul este compus) cu sensul concret al noțiunii (obiectului, procesului, fenomenului) denumite de acest termen. Anume aceste particularități determină caracterul sistemic al termenilor, care presupune determinarea locului pe care noțiunile reflectate îl ocupă printre toate celelalte noțiuni ale sistemului terminologic. D. S. Lotte consideră, de asemenea, că termenul trebuie să fie scurt, compact (în special pentru sintagmele terminologice), simplu și ușor de înțeles, pentru ca un lexem să se încadreze lesne în sistemul terminologic [4, p. 35]. Prezintă interes definiția conform căreia terminologia reprezintă „un sistem de semne al unui domeniu specializat de activitate, un sistem izomorf de noțiuni, care este utilizat în scopuri comunicative” [5, p. 46].

Ținând cont de principiile teoretice generale ale științei moderne despre termeni, expuse în mai multe lucrări de specialitate, putem defini „terminologia militară vestimentară” drept o totalitate de denumiri speciale, monosemantice și polisemantice, care corelează cu anumite noțiuni și realități ale domeniului militar, formând, astfel, sistemul terminologic corespunzător. Prin urmare, definiția în cauză reflectă relația de interdependență, sistemicitate, dintre elementele lexicale specializate care reprezintă domeniul de activitate militar. Caracterul sistemic este cauzat de faptul că terminologia militară este funcțională în cadrul unui grup profesional omogen, spre deosebire de lexicul general. Concomitent, termenul militar vestimentar face parte dintr-un sistem de noțiuni ce se deosebesc printr-o complexitate de relații sistemice. Astfel, la termenii militari acestea sunt largi, deoarece cuvântul „termen” are o natură dublă, fiind atât element al sistemului lexical, cât și element al sistemului de noțiuni științifice specializate.

Terminologia militară vestimentară reprezintă un sistem definitivat și, totodată, deschis, cu termeni diverși ca origine, formați pe cale lexicală (termeni derivați sau împrumutați), în urma transformărilor semantice (cuvinte ale lexicului general care au obținut o semnificație terminologică) și în cadrul proceselor sintactice (sintagme nou-create cu caracter nominativ). Dar, după cum se știe, evoluția și funcționarea oricărei terminologii depinde nu doar de factori interni, adică de caracterul intern al limbii, dar și de interferențele externe, care amplifică funcționalitatea anumitor modele de formare a cuvintelor și a construcțiilor sintactice, influențează modificările în semantica lexemelor, generează apariția unui număr mare de împrumuturi și neologisme pentru noțiunile noi din sfera militară.

Sistemul terminologic militar reprezintă o parte componentă a sistemului terminologic național, care are particularitățile sale de formare și funcționare, condiționate de specificul limbajului militar și al domeniului militar în ansamblu. Pentru a evidenția această relație de sistemicitate dintre elementele lexicale specializate ale terminologiei militare vestimentare este necesar de a face referință la particularitățile de formare ale terminologiei militare vestimentare, adică este necesar să analizăm gradul de sistemicitate al termenilor militari vestimentari din punct de vedere lingvistic. Doar respectarea riguroasă a particularităților de formare determină un grad sporit de sistemicitate a termenilor și, concomitent, o corespundere cu rigorile și cerințele impuse metalimbajelor terminologice.

Termenul, în general, trebuie să fie exact și scurt. Aceste particularități deseori sunt incompatibile în cadrul terminologiilor și, la formarea termenilor, una este, deseori, mai puțin caracteristică. De obicei, termenul este interpretat ca fiind o simplă denumire a unei noțiuni specializate. O astfel de interpretare este regăsită în mai multe lucrări de specialitate ce țin de organizarea și standardizarea terminologiei științifice. Pornind de la această teorie, are loc nominalizarea termenilor luați aparte fără a se accentua asupra unei anumite relații dintre noțiunile denumite în cadrul domeniului dat de specialitate, datorate relațiilor existente dintre obiectele, procesele și particularitățile ce au un anumit grad de rudenie. De aici, în loc de particularitățile necesare și suficiente (generale și specifice), deseori sunt reflectate în termen și particularități neesențiale, întâmplătoare [6, p. 72].

Așadar, termenul este necesar să dispună de anumite particularități de sistem și aceste particularități devin importante cu cât mai multe noțiuni sunt denumite după un anumit principiu de clasificare. Principiul de clasificare nu este atât de important atunci când termenii militari vestimentari denumesc un număr mic de noțiuni înrudite sau noțiuni unice în felul lor (*coifură, fular, mănuși* ș.a.), care nu dispun de o diversificare (formă, culoare, material, destinație ș.a.) în relație cu gradul militarului ce poartă aceste elemente de vestimentație.

Același lucru s-a întâmplat în epoca medievală, în care putem constata lipsa termenilor militari ce denumeau elemente de vestimentație înrudite, dar diverse ca formă, culoare sau materialul din care au fost confecționate. De exemplu, cu termenul *coif* au fost denumite în secolul al XVI-lea puținele tipuri de coif, cu nesemnificativele deosebiri ce existau între acestea. Pentru această perioadă istorică nu exista necesitatea de a fi denumite după un anumit principiu de sistematizare, deoarece erau puține la număr. Dar de îndată ce au apărut mai multe tipuri de *coifuri*, s-a constatat necesitatea precizării termenului vechi, datorată modificărilor de formă, culoare, material din care au fost confecționate, cum s-a întâmplat în secolele XVIII-XIX, când existau mai multe tipuri de *coif*, denumite mult mai precis, păstrându-se relația de rudenie dintre aceste elemente de vestimentație militară: *coif din alamă, coif din piele neagră, coif metalic, coif pentru grăniceri* [7, p. 18-19]. Așadar, termenii vechi au cedat locul termenilor sistemici, care sugerează prin structura acestora materialul, culoarea sau chiar categoria de trupe ce poartă acest element de coifură.

Rolul termenului nu trebuie să se rezume doar la funcția de nominalizare. Terminologia științifică nu trebuie să fie un anume grup de cuvinte, dar un sistem organizat de cuvinte și sintagme, relaționate într-un anume fel, care, de fapt, marchează deosebirea dintre o terminologie obișnuită și o terminologie științifică [6, p. 75]. Termenul nu trebuie privit aparte, izolat, deși aparte ar putea fi scurt sub aspect structural și sugestiv în relație cu noțiunea denumită, însă nu totdeauna ar putea fi potrivit, deoarece aceste particularități ale termenului trebuie apreciate în contextul întregului sistem terminologic și al particularităților sistematizante.

Caracterul sistemic al terminologiei militare vestimentare a fost obținut doar prin respectarea anumitor cerințe ce țin de organizarea și sistematizarea termenilor sub aspect lingvistic, structural. Terminologia militară vestimentară este accesibilă mental dacă domeniul în cauză este structurat [8, p. 28]. În primul rând, la baza constituirii sistemelor terminologice este necesar să fie puse principii ce țin cont de faptul că sistemele terminologice pot să se dezvolte în perspectivă și pentru a-și păstra caracterul de sistem (în viitor) este necesar să fie denumite noțiunile după un singur principiu de nominalizare [6, p. 73]. Adică, principiul de nominalizare trebuie să aibă un caracter progresiv. De exemplu, termenii militari vestimentari din perioada secolelor XVIII-XIX, care denumeau diverse tipuri de căciuli purtate în armatele românești din această perioadă au fost create după principiul determinat de necesitatea de a sugera tipul materialului, a formei și culorii fiecărui exemplar de căciulă. Exemple: *căciulă acoperită de mușama, neavând egretă; căciulă cu fund și flamă roșie; căciulă din blană neagră de miel, cu forma zisă «cucă»; căciulă din piele neagră, din blană de iepure; căciulă neagră de astrahan cu fundul din postav roșu; căciulă ornată cu șnur din fir auriu; căciulă țurcană; căciulă cu blană neagră pe margine; căciulă din blană neagră de miel cu fundul de mușama neagră; căciulă din blană neagră de miel, având pană de curcan și cocardă tricoloră, din metal; căciulă cu fund roșu, cu un lanț pe un postav de culoare distinctivă în loc de găitan; căciulă de astrahan negru; căciulă de blană albă, cu pană de vultur; căciulă din blană de urs negru, cu părul în jos prevăzută cu sub bărbie; căciulă din piele de hârșie, cu pană de curcan; căciulă neagră, din piele cu tuiul de postav de culoare distinctivă; căciulile ornate cu șnur galben ș.a. Acest principiu a fost de perspectivă, deoarece rămâne a fi funcțional și până astăzi (*căciulă de astrahan de culoare brumărie, căciulă din blană de ovine de culoare brumărie, căciulă din blană artificială de culoare brumărie*) [9, p. 28].*

Având în vedere diversele scheme de clasificare a terminologiei militare vestimentare, este necesar de menționat că în cadrul acestora sunt evidențiate anume acele particularități necesare și suficiente, care trebuie să fie reflectate prin structura terminologică. Acest principiu rămâne a fi caracteristic întregii terminologii militare vestimentare contemporane, pentru aproape toate elementele de vestimentație militară, diferențind mai multe tipuri de cămașe, pantaloni, căciuli etc., purtate de către militari: *cămașă din țesătură combinată de culoare albă; cămașă din țesătură combinată de culoare albă cu mâneci scurte; cămașă din țesătură combinată de culoare gri-deschis;*

cămașă din țesătură combinată de culoare gri-deschis cu mâneci scurte; pantaloni de gală din țesătură de semilână de culoare gri-închis; pantaloni din semilână de culoare gri-deschis; pantaloni din semilână de culoare albastru-închis; pantaloni din semilână de culoare verde-închis; pantaloni sport etc. Rigoarea terminologică în cauză determină nu doar sistemicitatea termenilor militari vestimentari, dar răspunde și unei cerințe de ordin practic. Uniforma militară este necesar să fie purtată regulamentar (în sens strict militar), să corespundă locului aflării militarului, statutului militar pe care îl are (ofițer/subofițer, student militar/absolvent al instituțiilor militare de învățământ etc.). În cazul dat termenii militari vestimentari corespund atât criteriilor de sistemicitate, cât și celor de funcționalitate. În limba română, principiul terminologic în cauză a fost conștientizat încă din sec. al XIX-lea, când diferite elemente de vestimentație militară erau denumite după un singur algoritm și reflectau particularitățile necesare și suficiente ale noțiunilor denumite: *brandenburguri din lână roșie, brandenburguri din fir auriu, brandenburguri din lână neagră, brandenburguri roșii* [10, p. 21-24].

Completarea lexicală a terminologiei militare contemporane ce denumește vestimentația militarilor s-a produs în urma terminologizării cuvintelor din limbajul comun. Din aceste motive, datorită unor astfel de contacte, este greu de a delimita exact hotarul între cuvintele ce aparțin lexicului comun și cele care, de regulă, sunt atribuite la o sferă specială de întrebuințare. Analiza materialului lingvistic demonstrează că un număr mare de lexeme, pe care le numim termeni militari, au fost incluse în sistemul terminologic ca urmare a migrării lor din lexicul general. În afară de aceasta, în anumite condiții una și aceeași unitate lexicală poate exista în limbă atât în calitate de termen, cât și în cea de netermen, corespunzând sistemicității terminologice cu rigorile acesteia, dar și lexicului obișnuit al limbii române în general. Cuvintele terminologiei militare vestimentare în general sunt potrivite domeniului militar pentru a denumi elemente de vestimentație, deoarece reflectă, pe de o parte, caracterul generic al noțiunii, dar totodată și specificul acesteia. Este important ca între termenii aceleiași categorii să existe un singur principiu de construcție (sub aspect structural) a termenilor, care reflectă, materialul, destinația culoarea etc.: *bocanci din piele naturală de culoare neagră cu carâmbi înalți (vară); bocanci din piele naturală de culoare neagră cu carâmbi înalți (iarnă); bocanci din piele naturală cu carâmbi înalți pentru pustiu; palton din piele naturală/artificială de culoare neagră; palton din postav de culoare verde-închis; scurtă călduroasă din țesătură combinată de culoare verde-închis; scurtă călduroasă din țesătură combinată cu desen camuflat; veston din semilână de culoare gri-deschis; veston din țesătură de semilână de culoare verde-închis; cravată din țesătură combinată de culoare gri; cravată din țesătură combinată de culoare neagră ș.a.* Acest principiu rămâne a fi unul determinant în construcția termenilor, deoarece asigură, în mare parte, caracterul sistemic al termenilor militari vestimentari [6, p. 74]. Nerespectarea acestui principiu va reduce din sistemicitatea terminologiei militare vestimentare în limba română.

Elementele lexicului comun, folosite pentru a reflecta realitățile unei sfere profesionale înguste, cum este sistemul terminologic militar, capătă calitatea de termen

în cadrul sistemului terminologic militar, având în contextul acestuia următoarele particularități de bază: relația strânsă cu noțiunile sistemului terminologic militar, monosemantismul, exactitatea, limitarea la o sferă concretă de utilizare, lipsa coloritului emoțional-expresiv și stilistic, fapt ce conferă terminologiei militare vestimentare caracter sistemic sporit, corespunzător cerințelor impuse de literatura de specialitate. În acest sens, cercetătoarea Speranza Tomescu consideră terminologiile drept adevărate sisteme definiționale în care se stabilește o interdependență între un concept, un termen, o definiție și un domeniu, interdependență prin care se statuează preferința termenilor pentru monosemie și monoreferențialitate [11, p. 17]. În această ordine de idei, mult mai generală și mai cuprinzătoare poate fi considerată definiția propusă de savantul I. S. Kvitko: „Termenul este un cuvânt sau o îmbinare de cuvinte, care corelează cu noțiunile unui anumit domeniu organizat al cunoașterii (din știință sau tehnică) și care intră în relații sistemice cu alte cuvinte și sintagme, formând cu ele în fiecare caz aparte și într-un anumit timp un sistem închis, ce se deosebește prin informativitate înaltă, monosemantism, exactitate și neutralitate expresivă” [12, p. 21].

Termenul militar vestimentar, ca element sistemic al lexicului limbii române, având un conținut clar fixat, fiind monosemantic, exclude dezvoltarea proceselor lexico-semantice în interiorul sistemului terminologic militar, totodată fiind supus influenței acestor procese care se produc în exterior. După cum menționează L. O. Simonenco, „termenii științifici deseori se formează în baza semnificațiilor lexicului general, iar sistemul semnificațiilor generale se îmbogățește încorporând noțiuni științifice” [13, p. 26]. Această teză, după părerea noastră, este o dezvoltare firească a afirmațiilor lui A. A. Potebnea despre relația dintre sistemele noțiunilor lingvistice (semnificațiilor „apropiate”) și cele ale noțiunilor științifice (semnificațiilor „îndepărtate”), precum și a ideilor lui A. A. Reformatski despre cele două aspecte ale funcționării termenilor – „lexis” și „logos” la etapă actuală a dezvoltării terminologiei” [14, p. 164].

Semnificația cuvintelor obișnuite, după cum se știe, se constituie în procesul evoluției lor istorice. Un rol important în acest proces îl joacă contextele în care se utilizează cuvintele. Contextele pot apropia sau îndepărta semnificația diferitor cuvinte, ceea ce determină apariția unor noi nuanțe semantice, trecerea acestora în semnificații de bază și a celor de bază în semnificații secundare, în cele din urmă structura semantică a cuvântului modificându-se. În ceea ce privește termenul, putem afirma că, în conformitate cu opinia unor cercetători, acesta este „indiferent față de diacronie” [15, p. 78]. În această ordine de idei, V. A. Zveghințev, având obiecții față de semnificația lexicală a termenilor, respinge concomitent potențialul lor de dezvoltare, acceptat ca firesc pentru cuvintele obișnuite: „în cazul termenilor nu se dezvoltă semnificația cuvântului, ci noțiunea, care este denumită de cuvânt” [16, p.151-152]. Această idee este promovată de I. S. Sorokin, care recomandă ca în timpul aprecierii deplasărilor de sens să se ia în vedere doar modificarea noțiunii denumită de cuvânt. Autorul afirmă că „în cercetările istorico-semantice este important să delimităm clar modificarea noțiunii referitoare la obiectul denumit prin cuvânt, de modificarea propriei semnificații, pe care o comportă cuvântul. Această delimitare poate fi realizată cu ajutorul factorilor interni ai dezvoltării lingvistice” [17, p. 326].

În lingvistică există două opinii aspra acestei chestiuni. Unii savanți consideră terminologia drept parte componentă a lexicului comun, de care se deosebește prin anumite particularități. Alții afirmă că terminologia este un grup aparte de cuvinte separat distinct de lexicul comun.

Adeptii primei concepții sunt de părerea că termenul „este o variantă mai complexă a acelor forme lexicale, care reprezintă o parte considerabilă a lexicului uzual. Pentru a înțelege natura semantică a termenilor, rolul lor ca exponenți ai noțiunilor științifice, este necesar de stabilit legătura lor cu lexicul comun, cu evoluția lui semantică. Iar pentru a înțelege evoluția semantică a lexicului, trebuie nu numai de inclus în arealul cercetării lingvistice terminologia științifică, dar și de observat apariția termenilor în straturile lexicului uzual” [18, p. 277].

Reprezentanții celei de-a doua concepții susțin că termenii sunt lipsiți de o reală semnificație lexicală [19, p. 348], că un câmp terminologic este strict delimitat de lexicul general literar [20, p. 53], că datorită deosebirii profunde care există între termen și netermen este posibil schimbul între terminologie și lexicul uzual [15, p. 80].

Ținând cont de principiile teoretice generale ale terminologiei contemporane, putem defini terminologia militară vestimentară ca o totalitate de denumiri speciale monosemantice și polisemantice, care corelează cu anumite noțiuni și realități ale domeniului militar, în special, ale subsistemului terminologic vestimentar, formând astfel un sistem terminologic corespunzător. Sistemul terminologic militar reprezintă o parte componentă a sistemului terminologic național, care are particularitățile sale de formare și funcționare, condiționate de specificul limbajului militar și al domeniului militar în ansamblu. În primul rând, este vorba de o sistemicitate logică, determinată de sistemul de noțiuni cu care corelează sistemul terminologic. În al doilea rând, sistemul terminologic ce denumește elementele de vestimentație a militarilor dispune și de un caracter sistemic sub aspect lingvistic. Acesta constă în faptul că termenii derivați și compuși se formează în baza unităților lexicale care se utilizează pentru exprimarea termenilor primari și corespund criteriilor de formare enunțate mai sus, care sunt adecvate în menținerea caracterului sistemic și funcțional al terminologiei militare vestimentare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Кочан І. М. *Ще раз про системність у термінології* // Українська термінологія і сучасність: Зб. наук. праць. К., 2001, Вип. 4.
2. Симоненко Л. О. *Біологічна термінологія: формування та функціонування*. РВЦ „Софія” Умань, 2006.
3. Туровська Л. В. *Військові звання та посади в Україні*. К-Ірпінь: Перун, 2005.
4. Лотте Д. С. *Как работать над терминологией* (основы и методы). Москва: Наука, 1968.
5. Авербух К. Я. *Терминологическая вариантность: теоретический и прикладной аспекты* // Вопросы языкознания, 1986, пг. 6.

6. Лотте Д. С. *Основы построения научно-технической терминологии*. Москва, 1961.
7. Vezi: Cristian M. Vlădescu. *Uniformele armatei române*. București: Editura Meridiane, 1977.
8. Ciobanu Georgeta. *Elemente de terminologie*. Timișoara: Editura Mirton, 1998.
9. Mai detaliat vezi: Decretul Președintelui Republicii Moldova pentru aprobarea uniformei militare, a însemnelor distinctive și a regulilor de purtare a acestora de către militarii din cadrul Armatei Naționale și instituțiilor Ministerului Apărării// Monitorul Oficial din 15.10.2010, nr. 202-205, art. nr. 677.
10. Cristian M. Vlădescu. *Uniformele armatei române*. București: Editura Meridiane, 1977.
11. Tomescu Speranza. *Terminologia militară: delimitări, caracteristici, relații cu alte limbațe*. București: Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2008.
12. Квитко И. С. *Термин в научном документе*. Львов: Вища школа, 1976.
13. Симоненко Л. О. *Формування української біологічної термінології*. – К.: Наукова думка, 1991.
14. Реформатский А. А. *Мысли о терминологии*// Современные проблемы русской терминологии. М., 1986.
15. Капанадзе В. А. *Развитие лексики современного русского языка*. М.: Наука, 1965.
16. Звегинцев В. А. *Семасиология*. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1957.
17. Сорокин Ю. С. *Развитие словарного состава русского литературного языка (30-90-е годы XIX века)*. М.; Л.: Наука, 1965.
18. Литвиненко А. С. *Термин и метафора* // Учен. зап. 1-го Моск. пед. ин-та ин. яз. 1954, Т. 8.
19. Звегинцев В. А. *Очерки по общему языкознанию*. М.: Изд-во Московского ун-та, 1962.
20. Реформатский А. А. *Что такое термин и терминология* // Вопросы терминологии. М., 1961.